

JERZY KOZAK, ARTUR REWEKANT
Instytut Antropologii
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza

WYNIKI BADAŃ SZCZĄTKÓW KOSTNYCH
Z GROBÓW CIAŁOPALNYCH Z CMENTARZYSKA
KULTURY WSCHODNIOPOMORSKIEJ
W CHŁAPOWIE, GM. DOMINOWO

W niniejszym opracowaniu prezentowane są wyniki analizy antropologicznej przepalonych szczątków ludzkich, pochodzących z cmentarzyska ciałopalnego kultury wschodniopomorskiej w Chłapowie, gm. Dominowo.

Do opracowania przekazano materiał obejmujący 10 jednostek grobowych (w przypadku grobów IV, VII i XIII szczątki kostne nie zachowały się).

W ekspertyzie antropologicznej uwzględniono uwagi i sugestie badaczy (Wrzosek 1929; T. Dzierżykray-Rogalski 1957, 1960; J. Strzałko, J. Piontek, A. Malinowski 1973; J. Gładykowska-Rzeczycka 1974) na temat badania szczątków ludzkich pochodzących z grobów ciałopalnych.

W pierwszej fazie opracowania fragmenty kostne w obrębie każdej jednostki grobowej podzielono na kilka grup: 1) fragmenty kości sklepienia czaszki; 2) fragmenty kości twarzoczaszki; 3) fragmenty uzębienia; 4) fragmenty kości tułowia; 5) fragmenty kości kończyny górnej; 6) fragmenty kości kończyny dolnej; 7) fragmenty nie zakwalifikowane do poprzednich grup.

Przy określaniu płci uwzględniono szereg cech diagnostycznych różnych kości, a więc brano pod uwagę między innymi: ogólną masywność fragmentów kości, grubość kości sklepienia czaszki, stopień wykształcenia guzowatości potylicznej zewnętrznej itp.

Określenie wieku osobników w chwili śmierci oparte zostało na analizie między innymi takich cech, jak: stopień obliteracji szwów czaszkowych, stopień starcia powierzchni żujących koron zębowych, wygląd substancji gąbczastej głowy kości ramiennej i udowej, czy też stopień skostnienia nasad z trzonami. W kilku przypadkach, gdy nieobecne były cechy diagnostyczne czaszki, wiek badanych osobników określono jako „dorosły”, tzn. powyżej granicy *Juvenis/Adultus*, opierając się na fakcie zrośnięcia nasad z trzonami kości długich.

WYNIKI BADAŃ

10 jednostek grobowych przeznaczonych do analizy antropologicznej zawierało przepalone szczątki kostne należące prawdopodobnie do 25 osobników.

Tabela 1

Zestawienie wyników badań antropologicznych				
Numer grobu	Płeć	Wiek	Ilość osobników	Uwagi
I	—	—	—	kości silnie rozdrobnione
II	k	Ad.	2	
	-	Inf. I		
III	m	Ad.	1	
V	m	dorosły	3	
	-	dorosły		
	-	Inf. I		
V (1 popiel.)	-	Juv.	1	
V (2 popiel.)	m	dorosły	2	domieszka kości zwierzęcych
	-	Inf. I		
VI	-	Juv. ?	2	
	-	Inf. I		
VIII	-	Juv.	1	
VIII (B)	-	dorosły	1	
VIII (C)	-	dorosły	1	
VIII (D)	-	dorosły	1	
IX (1 popiel.)	k	Ad.	1	domieszka kości zwierzęcych
X	m?	Ad.	1	
XI (B2)	m	Ad	2	
	-	Inf. I		
XI (A)	m	Ad.	1	
XI (C)	m	dorosły	1	
XI (D)	k	Ad.	1	
XI (E)	-	niemowlę	1	
XII	m	Ad.	1	

1. Wiek zmarłych

W przypadku 17 osobników można było względnie dokładnie określić wiek w chwili śmierci. 36% stanowili osobnicy powyżej granicy wieku *Juvenis/Adultus*, natomiast 60 % to pochówki osobników dorosłych. W jednym przypadku (4 %) ustalenie wieku w chwili śmierci nie było możliwe. Największa wymieralność w obrębie cmentarzyska przypadała na kategorię wieku *Adultus* zarówno w przypadku kobiet jak i mężczyzn.

2. Płeć zmarłych

Płeć zmarłych osobników udało się w przybliżeniu określić w 11 przypadkach, przy czym do płci męskiej zaliczono 8 osobników, natomiast do żeńskiej 3.

Tabela 2

Rozkład wymieralności według płci i wieku badanych osobników

Wiek;	Mężczyźni		Kobiety		Ogół badanych	
	N	%	N	%	N	%
Niemowlęcy 0-1	-	-	-	-	1	4,0
Infans I 1-7	-	-	-	-	5	20,0
Juvenis 14-20	-	-	-	-	3	12,0
Adultus 20-30	5	62,5	3	100	8	32,0
Dorosty	3	37,5	-	-	7	28,0
Nieokreślony	-	-	-	-	1	4,0
Łącznie	8	100,0	3	100	25	100,0

3. Analiza paleodemograficzna

Średnia dożywalność grupy osobników pochodzących z cmentarzyska w Chłąpowie przy założeniu modelu populacji zastojowej wynosi 24,5 lat.

Ocenę stanu i dynamiki biologicznej grupy dokonano obliczając współczynnik reprodukcji potencjalnej R_{pot} mierzący prawdopodobieństwo ograniczenia zdolności reprodukcyjnej grupy ze względu na wymieralność osobników w wieku reprodukcyjnym, oraz wskaźnik stanu biologicznego I_{bs} określający stopień przystosowania grupy ze względu na jej cechy biologiczne i kulturowe (M. Henneberg 1975; M. Henneberg, J. Piontek 1975). Wyliczone wartości wspomnianych charakterystyk dla badanej grupy z Chłąpowa wynoszą odpowiednio $R_{pot} = 0,62$ oraz $I_{bs} = 0,38$. Porównując otrzymane wyniki z danymi dla innych cmentarzysk kultury pomorskiej z terenu Wielkopolski (tab. 3), należy stwierdzić, że grupa badana pod względem struktury wymieralności i stanu biologicznego najbardziej podobna jest do ludności pochowanej na cmentarzach z Poznania-Goleścina, Mrowina i Kunowa. Jednakże zbyt mała liczebność badanej serii jest niewątpliwie poważną przeszkodą do wyciągania daleko idących wniosków w tych kwestiach.

Tabela 3

Wartości e_0 , R_{pot} oraz I_{bs} z niektórych cmentarzysk ludności kultury pomorskiej z Wielkopolski

Cmentarzysko	e_0	R_{pot}	I_{bs}	Autor
Bukowiec	-	0,59	0,35	A. Malinowski
Chomiąza-Księża	31,9	0,71	0,45	A. Malinowski
Dzieskanowice	32,8	0,74	0,44	A. Malinowski
Jabłonowo	27,3	0,61	0,37	A. Malinowski
Kunowo	32,9	0,66	0,40	A. Malinowski
Miniszewo	24,4	0,73	0,33	A. Malinowski
Mrowino	30,8	0,63	0,38	A. Malinowski
Sośnica	25,7	0,74	0,43	A. Malinowski
Poznań Goleścina	24,1	0,60	0,36	A. Malinowski
Poznań Górczyn	23,5	0,57	0,34	A. Malinowski

4. Częstość występowania poszczególnych fragmentów kostnych

Opracowany materiał kostny (tab.4) wykazuje zróżnicowanie w zachowaniu poszczególnych fragmentów szkieletu. I tak, najczęściej występowały: piramida kości skroniowej 75 %, fragmenty trzonów kręgów 75 %, głowa żuchwy 30 %, głowa kości ramiennej i udowej 40 %. Do najrzadziej spotykanych części szkieletu należały: guzowatość potyliczna zewnętrzna 15 %, brzeg nadoczodołowy kości czołowej 15 %, fragmenty rzepek 15 %, oraz wyrostki sutkowate kości skroniowej 10 %.

Tabela 4
Częstość występowania poszczególnych fragmentów kostnych

Lp.	Rodzaj fragmentów	%
1	Piramida kości skroniowej	75,0
2	Zęby lub korzenie zębowe	25,0
3	Fragmenty trzonów kręgów	75,0
4	Głowa żuchwy	30,0
5	Ząb obrotnika	15,0
6	Głowa kości udowej	40,0
7	Guzowatość potyliczna zewnętrzna	15,0
8	Fragmenty szczęki	20,0
9	Głowa kości ramiennej	30,0
10	Fragmenty kości jarzmowych	25,0
11	Brzeg nadoczodołowy kości czołowej	15,0
12	Fragmenty rzepek	15,0
13	Wyrostek sutkowaty kości skroniowych	10,0

LITERATURA

- Dzierżykraj-Rogalski T. 1957, *Badania szczątków kostnych z grobów ciałopalnych*, ZOW 23, s.267-268.
 – 1960, *Szczątki kostne z grobów ciałopalnych jako przedmiot badań antropologicznych*, [w:] Człowiek w czasie i przestrzeni 3, z. 1, s. 49-51
- Gładykowska-Rzeczycka J. 1974, *Antropologiczna interpretacja cmentarzysk ciałopalnych*, PoAn 5, s. 27-149.
- Henneberg M. 1975, *Notes on the Reproduction Possibilities of Human Prehistorical Population*, PAAn 41, s. 75-89.
- Henneberg M., Piontek J. 1975, *Biological State Index of Human Groups*, PAAn 41, s. 191-201.
- Malinowski A. 1979, *Stan i niektóre wyniki badań antropologicznych cmentarzysk ciałopalnych ludności kultury pomorskiej w Wielkopolsce*, [w:] Problemy Kultury Pomorskiej, Koszalin, s. 169-185.
- Strzałko J., Piontek J., Malinowski A. 1973, *Teoretyczno-metodyczne podstawy badań kości z grobów ciałopalnych*. MiPan 85, s. 173-200.
- Wrzosek A. 1929, *Antropologiczna metoda badań grobów ciałopalnych*, PAAn 2, s. 119-126.

HUMAN BONE REMAINS FROM THE BURIAL GROUND AT CHŁAPOWO
(EASTPOMERANIAN CULTURE).
AN ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF CREMATED BONES

Summary

The paper presents results of anthropological examinations of human bone remains from the La Tène Period discovered on the cemetery in Chłapowo.

The studies covered 25 individuals from cremation graves. Their indications of sex and age on the basis of morphological traits are given (Tables 1 and 2). In two graves animal cremated bones were present as an admixture to human remains.

Infant life expectancy ($e_0=24.5$ years and opportunity for selection ($I_{bs}=0.38$ and $R_{pot}=0.68$) has been compared to adequate characteristics of other samples from the La Tène Period in Great Poland (Table 3).

The frequency of particular bone remains observed in the investigated sample is presented in Table 4. *Pars petrosa* and fragments of *corpus vertebrae* are the most frequent ones.